

УДК 811.111'373.7

Гамерська І.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО КАЛЬКУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. В статті йдеться про особливості калькування як способу відтворення іншомовних словосполучень в англійській мові. Аналізуються мовні фактори, що впливають на функціонування англійських фразеологічних одиниць іншомовного походження. Розглядається поняття «фразеологічної кальки» та дається характеристика фразеологічного калькування як одного з шляхів збагачення лексико-фразеологічної системи англійської мови. Досліджено питання міжмовних запозичень фразеологічних одиниць, особливу увагу приділено аналізу найпродуктивніших способів їх перекладу. Визначено основні чинники, які сприяють продуктивності цих способів. Виявлено, що фразеологічне калькування, тобто відтворення іншомовної одиниці засобами рідної мови дослівно, немає тих недоліків та обмежень, що мають розглянуті нами способи перекладу. Доведено, що продуктивність фразеологічного калькування як методу відтворення іншомовного словосполучення є найвищою, порівнюючи з усіма іншими способами перекладу фразеологічних одиниць.

Ключові слова: словосполучення, калькування, фразеологічна одиниця, фразеологічна калька, лексична калька, запозичення.

Hamerska Iryna

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FEATURES OF FRAZEOLOGICAL CALQUE IN THE ENGLISH LANGUAGE

Summary. The article deals with the main features of loan translation as a way of reproducing foreign-language phrases in English. The language factors influencing the functioning of English phraseological units of foreign origin are analyzed. The concept of "phraseological calque" is considered and the characteristic of phraseological translation is given as one of the ways of enriching the lexical-phraseological system of the English language. Borrowing as a linguistic phenomenon has traditionally been considered in linguistics as the transition of a linguistic unit from one language system to another. When it comes to lexical borrowing, lexical units transit into a new language system and are somehow assimilated there. In cases when the borrowed unit is reproduced by means of the recipient language, it is considered that such borrowing took place due to the method of loan translation. Today, there are many diverse scientific, journalistic articles concentrated around the discussion of the features of borrowings in English, their classification and analysis of methods for the translation of these borrowings. However, a relatively small number of scientific works is devoted to the problem of loan translation of phraseological units in English. Studying the peculiarities of interlingual borrowings of phraseological units, we pay special attention to the problem of their translation. There are various types of phraseological units translation: equivalent, descriptive, antonymic or combined translation, and loan translation. The method of loan translation is widely used when the translator wants to highlight the figurative basis of phraseological unit. Phraseological loan translation (or calque), the reproduction of a foreign language unit by means of the native language verbatim, there are no drawbacks and limitations if to compare with other methods of translation. Since the foreign language phrase can be reproduced quite effectively by the componential lexical means of the recipient language, this method of translation has no structural constraints. Thus, the productivity of phraseological loan translation as a method of reproducing the foreign language phrase is the highest, comparing with all other methods of the translation of phraseological units.

Keywords: word combination, calque, phraseological unit, phraseological loan translation, lexical calque, loanwords.

Постановка проблеми. Немає такої мовної системи, яка б у процесі свого функціонування не взаємодіяла з іншими мовними системами. Цей контакт мов відбувається постійно і саме лексика балансує на межі різних мов. Як наслідок, отримуємо запозичення, які, потрапляючи в певну мову, зазнають менших чи більших змін. Найбільш простим видом взаємодії мов є лексичні запозичення. Цей процес полягає в тому, що одна мова переймає з іншої готові матеріальні одиниці – слова, морфеми (з тими чи іншими змінами, зумовленими специфікою мови, що запозичує) та їх семантику (повністю або частково відповідно до умов запозичення) [10, с. 20]. Відбувається копіювання іншомовного слова. Однак поряд з прямими запозиченнями широко поширені запозичення приховані, або перекладні, так звані кальки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибокому вивченню фразеологізмів, особливос-

тей запозиченої лексики та способу калькування в англійській мові присвятили свої праці класики англійської філології: І.В. Арнольд, А.В. Кунін, Н.М. Шанський, О.Д. Добровольський, Р. Гіббс та інші. Вивчивши їхні праці, можемо стверджувати, що думки вчених у дослідженні кальок розходяться. Одні вчені вважають кальки різновидом запозичень, другі – протиставляють кальки запозиченням, інші – ототожнюють їх з буквальним перекладом. Усі ці напрями беруть витоки з роботи Ш. Баллі. Аналізуючи спільні риси запозичення і калькування, Ш. Баллі зауважував: «Було б помилкою чітко розмежовувати запозичення і кальки, вони викликані до життя однією і тією ж причиною і відіграють однакову роль у положенні словника» [3, с. 124]. Виходячи з цього зауваження, ряд дослідників ототожнює запозичення і кальки, називаючи їх своєрідним видом запозичення. Протилежну думку наводить Л.П. Єфремов. Він заявляє, що «кальки слід

якомога рішучіше протиставити лексичним запозиченням» [5, с. 86]. Як бачимо, питанню лексичної кальки приділяла увагу значна кількість вчених-мовознавців, проте певні аспекти фразеологічного калькування таки залишаються мало вивченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні існує безліч різнопланових наукових, публіцистичних статей [10; 11; 14], що репрезентують різні точки зору з даної проблематики. Переважна більшість робіт сконцентрована навколо обговорення особливостей запозичень в англійській мові, їх класифікації та аналізу методів перекладу цих запозичень. Проте порівняно незначна кількість наукових розробок присвячена висвітленню питання особливостей калькування як способу відтворення іншомовних словосполучень в англійській мові. Недостатньо вивченим залишається саме фразеологічне калькування, що неабияк збагачує лексико-фразеологічну систему англійської мови.

Мета статті. Метою статті є здійснити цілісний аналіз особливостей фразеологічного калькування в англійській мові, дослідити, під впливом яких чинників запозичення здійснюється саме способом фразеологічного калькування.

Виклад основного матеріалу. Запозичення як мовне явище традиційно розглядається в лінгвістиці як переніс мовної одиниці з однієї мовної системи у іншу. Коли мова йде про лексичне запозичення, лексичні одиниці переходять в нову мовну систему і так чи інакше асимілюються. У випадках, коли запозичена одиниця відтворюється засобами мови-реципієнта, вважається, що таке запозичення відбулося завдяки методу калькування. Згідно з найпершими визначеннями поняття "фразеологічна калька", за Шарлем Баллі, калькою є слово чи словосполучення, створені механічно, шляхом буквального перекладу за зразком словосполучень, запозичених в іноземній мові [3, с. 67]. І.В. Арнольд дає схоже визначення поняття «кальки»: кальки – це слова і словосполучення, створені зі вже існуючого в англійській мові матеріалу, але згідно моделей, запозичених з іншої мови, шляхом буквального по морфемного перекладу [2, с. 24]. За визначенням А.А. Реформатського, кальки – це запозичені слова та сло-восполучення, коли іншомовний приклад перекладається частинами засобами рідної мови [12, с. 137]. Всі ці визначення, звісно, стосуються лексичної кальки, проте термін «фразеологічна калька» теж пояснюється схожим чином. Фразеологічна калька – це утворення нового фразеологізму шляхом буквального перекладу відповідної іноземної мовної одиниці [9, с. 210]. Н.М. Шанський дає таке визначення поняття фразеологічної кальки: фразеологічна калька – це стале сполучення слів, що виникло внаслідок дослівного перекладу іншомовного фразеологізму [14, с. 76].

Джерела походження фразеологізмів у сучасній англійській мові дуже різноманітні. Всі фразеологізми можна умовно поділити на дві групи: власне англійські та запозичені. Запозичення, у свою чергу, поділяються на міжмовні та внутрішньомовні. Таким чином можна виділити три групи фразеологічних одиниць:

- 1) власне англійські ФО;
- 2) міжмовні запозичення, тобто ФО, запозичені з іноземних мов шляхом того чи іншого виду перекладу;
- 3) внутрішньомовні запозичення, тобто ФО, запозичені з американського чи інших варіантів англійської мови [14, с. 77].

Вивчаючи, власне, міжмовні запозичення фразеологічних одиниць, особливу увагу привертає питання їх перекладу. Існують різні види перекладу фразеологізмів: еквівалентний, описовий, антонімічний чи комбінований переклад, а також калькування. Метод калькування використовується тоді, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму. Розглянемо найважливіші з них більш детально, щоб виявити основні чинники, які сприяють їх продуктивності.

Еквівалентний спосіб перекладу забезпечує найбільш адекватний переклад іншомовного виразу, і такий спосіб можна було б вважати ідеальним. Проте не завжди можна знайти ідентичний фразеологізм, абсолютно тотожний іншомовному виразу за значенням, функціонально-стилістичними та емотивно-експресивними характеристиками. Можна навіть стверджувати, що абсолютна тотожність неможлива в принципі, оскільки іншомовний фразеологізм є продуктом тривалого розвитку в системі іншої мови. Таким чином, ми говоримо лише про відносну відповідність фразеологізмів у обох мовах. Фразеологія тієї чи іншої мови є тим розділом науки про мову, де найяскравіше виражений національний компонент. Саме тому переклад текстів, у яких є фразеологічні одиниці є особливо складним. Труднощі перекладу пов'язані з семантикою одиниць фразеологічного рівня, їх експресивно-емоційним насиченням і яскравою національною специфікою. Підбираючи еквівалентні фразеологізми іншої мови, слід зважати не лише на форму та загальне значення, але й на експресивну насиченість та стилістичне маркування, потрібно шукати засоби передачі національно-культурних реалій, які власне і позначає фразеологізм. А такі засоби не часто присутні у мові перекладу. Прикладом вищесказаного може бути французький фразеологізм *fromage blanc*, у якому компонент *fromage* має характерну національно-культурну конотацію. Цей вислів відображає типово французькі реалії: керуючий залізничної станції. Зрозуміло, що еквівалента в англійській філології немає, тому продуктивність цього способу перекладу фразеологізмів має вагомий обмеження [11, с. 102].

Описовий спосіб перекладу фразеологізму є загалом прийнятним для передачі значення, проте не дуже адекватний з точки зору стилістики. Таким способом не завжди можна вдало передати образні одиниці і майже неможливо передати прислів'я, приказки та крилаті вирази. Це можна побачити на прикладі багатьох фразеологізмів латинського походження: *in cauda venenum* (в хвості отрута – коли говоримо про щось неприємне в кінці розмови). В англійській мові відобразити значення, образ та стилістичне забарвлення даних одиниць неможливо одним словом.

Якщо говорити про фактичну відсутність перекладу фразеологізму як такого і використання іншомовної одиниці у її початковій формі без жод-

них змін, то, звісно ж, ми збережемо іншомовний культурно-коннотативний компонент значення. В англійських художніх текстах такі іншомовні запозичення часто виконують функцію мовної характеристики персонажа або ж функціонують у певних термінологічних підсистемах. До прикладу, сталий вислів з французької є юридичним терміном: “*And this, of course, remains to you, since the marriage is a faint accompli*” [11, с. 103]. Цей спосіб теж не можна назвати ідеальним, оскільки при його надто частому використанні виникає питання про адекватність перекладу та сумнівності такого тексту.

Фразеологічне калькування, тобто відтворення іншомовної одиниці засобами рідної мови дослівно, немає тих недоліків та обмежень, що мають вищевказані способи перекладу. Оскільки іншомовне словосполучення досить ефективно може бути відтворене покомпонентно лексичними засобами мови-реципієнта, то такий спосіб перекладу не має структурних обмежень. Таким чином, продуктивність фразеологічного калькування як методу відтворення іншомовного словосполучення є найвищою, порівнюючи з усіма іншими способами перекладу фразеологічних одиниць. Приходимо до такого висновку, беручи до уваги аналіз ідіоматичних словників англійської мови, згідно з яким майже 5% фразеологічних одиниць англійської мови складають фразеологічні кальки з іншомовних словосполучень [10, с. 20]. Аналіз художніх текстів англійською мовою наглядно демонструє активне використання фразеологічних кальок. Деякі з них настільки міцно впилися у систему англійської мови, що іншомовний компонент їх культурно-конотативного значення практично повністю стерся, і такі мовні одиниці не сприймаються носіями мови як запозичені. Засвоєні мовою-реципієнтом, фразеологічні кальки стають чудовим мовним засобом перекладу іноземних текстів. Наведемо кілька прикладів: *beau sexe* (французька) – *fair sex* (англійська); *faint une scene* – *made a scene* (англійська) [11, с. 103].

Висновки і пропозиції. Отже, при поверхневому погляді на фразеологічні кальки англій-

ської мови очевидно, що більшість з них носять яскраво виражений літературний характер. Використання таких одиниць характерно, перш за все, письмовій мові. Глибше дослідження етимології даних фразеологічних кальок показує, що їх етимон є частиною писемної традиції у різних мовах. Значна кількість фразеологізмів, запозичена із французької мови. В англійську мову вони ввійшли шляхом калькування вихідних виразів [4, с. 98]. Що стосується запозичень фразеологізмів із німецької мови, то їх кількість є досить обмеженою. Як приклад можна навести прислів'я, яке вперше зустрічається у Томаса Карлейла: *Speech is silvern, silence is golden* [10, с. 23]. Велика кількість англійських фразеологічних одиниць пов'язана з античною історією та культурою. Чимало з них має інтернаціональний характер і зустрічається в багатьох мовах. Наприклад, до античної міфології належить фразеологізм “*The golden age*”. Ряд виразів походить з байок Езопа та інших давньогрецьких байок або казок. Прикладом такого виразу слугує такий фразеологізм “*Kill goose that laid / lays golden eggs*”.

Біблія є, вочевидь, найважливішим літературним джерелом фразеологічних одиниць. Кількість біблійних зворотів і виразів, що увійшли до англійської мови, така велика, що зібрати та перелічити їх було б дуже важко. Біблійні фразеологізми є фразеологічними кальками латинських словосполучень: *a house divided against itself – domus divisa contra se, to dig a pit for somebody – foveam fodere* [10, с. 24].

Відомо, що носіям англійської мови притаманне дуже широке використання фразеологізмів у повсякденному мовленні, і це становить певні труднощі при перекладі. Ми спробували проаналізувати різні способи перекладу фразеологічних одиниць і з'ясували, що такі мовні чинники як структурна та семантична складність сталих виразів, їх здатність зберігати національно-культурний компонент значення вивели метод калькування в першість серед найпродуктивніших способів запозичення фразеологізмів.

Список літератури:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Издательство Ленинградского университета. 1963. 208 с.
2. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике : Учеб. пособие. М. : Высш. шк., 1991. 140 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика. М. : Издво Иностр. лит., 1961. 394 с.
4. Будагов Р. А. Сравнительно-семасиологические исследования. Романские языки. М. : МГУ, 1963. 303 с.
5. Ефремов Л.П. Основы теории лексического калькирования. Алма-Ата : КазГУ, 1974. 191 с.
6. Жлуктенко Ю.О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Видавництво Київського університету. 1966. 136 с.
7. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов / В.П. Жуков. – М. : Просвещение, 1978. 160 с.
8. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К. : Видавничий центр "Академія", 2001. 368 с.
9. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. М. : Высшая школа, 1996. 381 с.
10. Мороховський О.М. Деякі питання теорії запозичень. Мовознавство. 1984. № 1. С. 19–25.
11. Мухин С.В. Продуктивность фразеологического калькирования в английском языке. Культура народов Причерноморья. 2008. С. 101–104.
12. Реформатский А.А. Введение в языковедение. М. : Аспект Пресс, 1996. 536 с.
13. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2011. 844 с.
14. Смаглій В.М. Аналіз особливостей англійських фразеологізмів і їхнього перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. Одеса : МГУ, 2015. № 17. С. 76–78.
15. Katamba F. English words: structure, history, usage. Routledge, Taylor and Francis Group. 2005. 298 p.
16. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc>

References:

1. Amosova N.N. (1963). *Osnovy angliyskoy frazeologii* [Basics of English phraseology]. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 208 p.
2. Arnold I.V. (1991). *Osnovy nauchnykh issledovaniy v lingvistike* [Fundamentals of scientific research in linguistics] : Ucheb. posobie. M. : Vyssh. shk., 140 p.
3. Balli Sh. (1961). *Frantsuzskaya stilistika* [French stylistics]. Izdvo Inostr. lit., 394 p.
4. Budagov R.A. (1963). *Sravnitelno-semasiologicheskie issledovaniya. Romanskyye yazyki* [Comparative-semasiological studies. Romance languages]. M. : MGU, 303 p.
5. Efremov L.P. (1974). *Osnovy teorii leksicheskogo kalkirovaniya* [Fundamentals of lexical loan translation theory]. Alma-Ata : KazGU, 191 p.
6. Zhluktenko Yu.O. (1966). *Movni kontakty. Problemy interlingvistyky* [Language contacts. Problems of interlinguistics]. K. : Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu, 136 p.
7. Zhukov V.P. (1978). *Semantyka frazeolohicheskyykh oborotov* [Semantics of phraseological units]. M. : Prosveshchene, 160 p.
8. Kocherhan M.P. (2001). *Vstup do movoznavstva : Pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Introduction to linguistics: A textbook for students of philological specialties of higher educational institutions]. K. : Vydavnychiy tsentr "Akademiia", 368 p.
9. Kunin A.V. (1996). *Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka* [Course of phraseology of contemporary English language]. M. : Vysshaya shkola, 381 p.
10. Morokhovskiy O.M. (1984). *Deiaki pytannia teorii zapozychen* [Some questions of the theory of borrowing]. *Movoznavstvo*. № 1, pp. 19–25.
11. Muhin S.V. (2008). *Produktivnost frazeologicheskogo kalkirovaniya v angliyskom yazyke* [Productivity of phraseological loan translation in English]. *Kultura narodov Prichernomorya*, pp. 101–104.
12. Reformatskiy A.A. (1996). *Vvedenie v yazykovedenie* [Introduction to linguistics]. M. : Aspekt Press, 536 p.
13. Selivanova O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia* [Linguistic Encyclopedia]. Poltava : Dovkillia–K, 844 p.
14. Smahlii V.M. (2015). *Analiz osoblyvosti anhliyskyykh frazeolohizmiv i yikhnoho perekladu* [Analysis of peculiarities of English phraseological units and their translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser. : Filolohiia. Odesa : MHU, № 17, pp. 76–78.
15. Katamba F. (2005). *English words: structure, history, usage*. Routledge, Taylor and Francis Group, 298 p.
16. British National Corpus [Electronic resource]. – Access regime: <http://corpus.byu.edu/bnc>